

Venkov

Ochrana a regenerace kulturních hodnot v území

Počátky osídlování naší krajiny

▶ Mladší doba kamenná

- ▶ 3-4 tis. let př. n. l.
- ▶ Rodové vlastnictví půdy
- ▶ Pazourkové srpy
- ▶ Skladování obilí – zemní jámy, hliněné nádoby
- ▶ Využívání půdy jen několik let
- ▶ Ponechání půdy k odpočinku – 50 až 80 let
- ▶ Dlouhorohý skot; dále ovce, kozy, prasata

Neolitické osady

▶ Skupiny

- ▶ rodových neolitických chat
  - ▶ Polozapuštěné do země
  - ▶ Konstrukce z kůlů
  - ▶ Proutěný výplet
  - ▶ Rákosové zakrytí

▶ Osídlení

- ▶ Polabí, dolní Ohře, jižní Morava

Období doby bronzové, železné a laténské

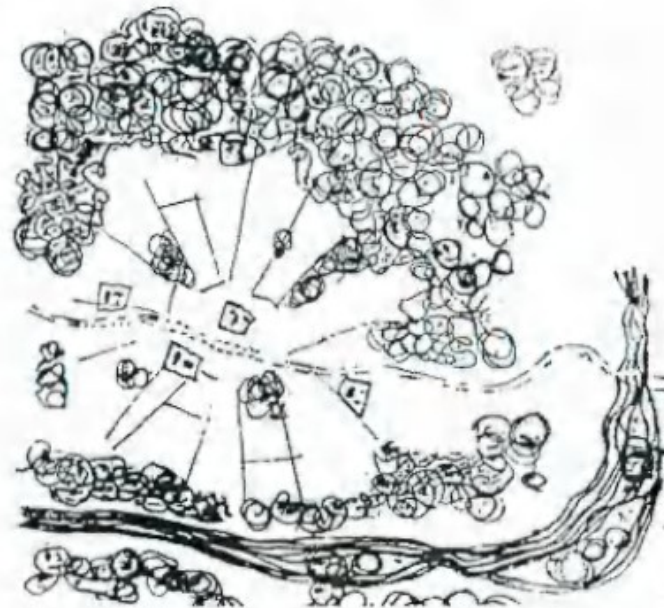
- ▶ Trojpolní systém
  - ▶ Střídání jaře, ozimu, úhoru
- ▶ Zlepšení zemědělských nástrojů

Příchod slovanských kmenů

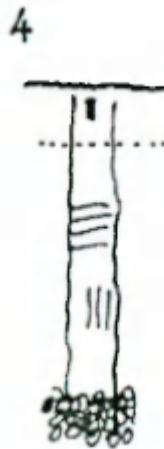
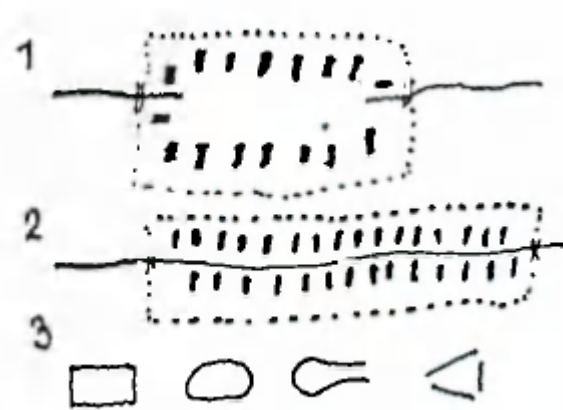

- ▶ 5. až 6. stol.
- ▶ První formy osídlení
  - ▶ Roztroušené rodové dvorce → Rodové vsi
  - ▶ Volnější shluky stavení obklopující centrální prostor, společně ohrazené
  - ▶ Hradiště

Vyvinutější typy slovanské zástavby

- ▶ Kompaktní zástavba
  - ▶ Návesní typ
  - ▶ Ulicovka (později silnicovka)
- ▶ Volnější zástavba
  - ▶ Návesní ulicovka (silnicovka)

- 1 - NAVESNÍ TYP
  - 2 - ULICOVKA
  - 3 - RŮZNÉ TVARY NĀVSI OVLIVNĚNÝ TERENEM
  - 4 - KAŽDÁ RODINA MĚLA SVŮJ OBYTNÝ DŮM, POLE, ÚHOR A LES V PŘÍHU ZA NĚM
- + SPOLEČNĀ OHRADA S BRĀNOU

Slovanské zemědělství

- ▶ Úhorová soustava
- ▶ Asymetrická radlice
- ▶ Železné kosy
- ▶ Obiloviny, luskoviny, konopí, jabloně, švestky, broskve
- ▶ Chov skotu, prasat, koz, ovcí, drůbeže, koňů
  - ▶ Dobytek na noc a na zimu schováván do ohrazené části vesnice

Velkomoravská říše

- ▶ Do 10. stol.
- ▶ Zaniká rodový řád, rodové vlastnictví,
  - ustává vznik rodových vesnic
  - mizí společná půda
- ▶ Počátek majetkových změn
  - feudální řád

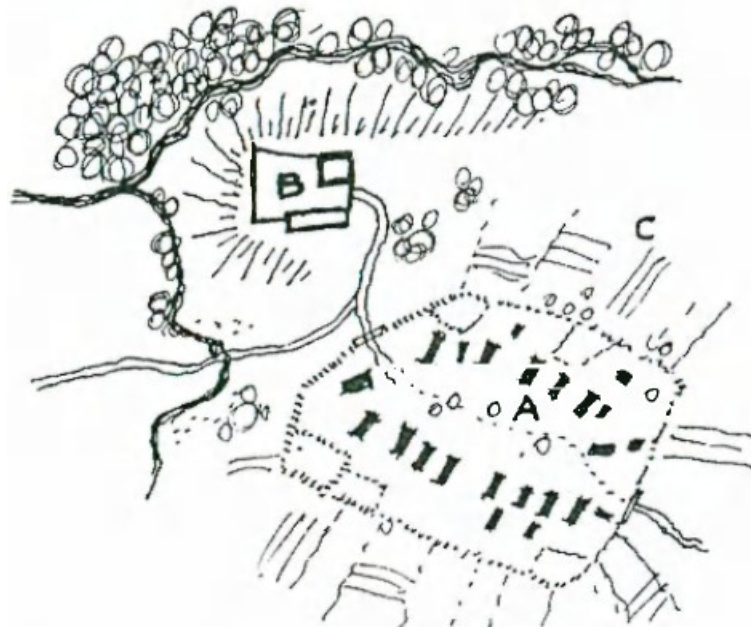

Feudální řád

- ▶ Dominikál
  - ▶ nevolníci
- ▶ Rustikál
  - ▶ Pronájem půdy poddaným
    - ▶ Poplatky
    - ▶ Naturální odvody
  - ▶ Robota

- A - OHRAZENÁ VESNICE
- B - TVRZ FEUDÁLNÍHO PĀNA, STAVĚNÁ NA OSTROHU NAD SOUTOKEM (NA PR.)
- C - DOMINIKÁLNĚ PŮDA

Ranně středověký dům

- ▶ Pravoúhlá stavba

- ▶ Roubená z kmenů

- ▶ Kůlová

- ▶ Stěny vyplétané z proutí a omazané hlinou

- ▶ Sedlová střecha

- ▶ Slámová střešní krytina

- ▶ Jedna místnost

- ▶ 3x3 nebo 4x4 m

- ▶ Ohniště v rohu (odvod kouře přes střechu – dýmná jizba)

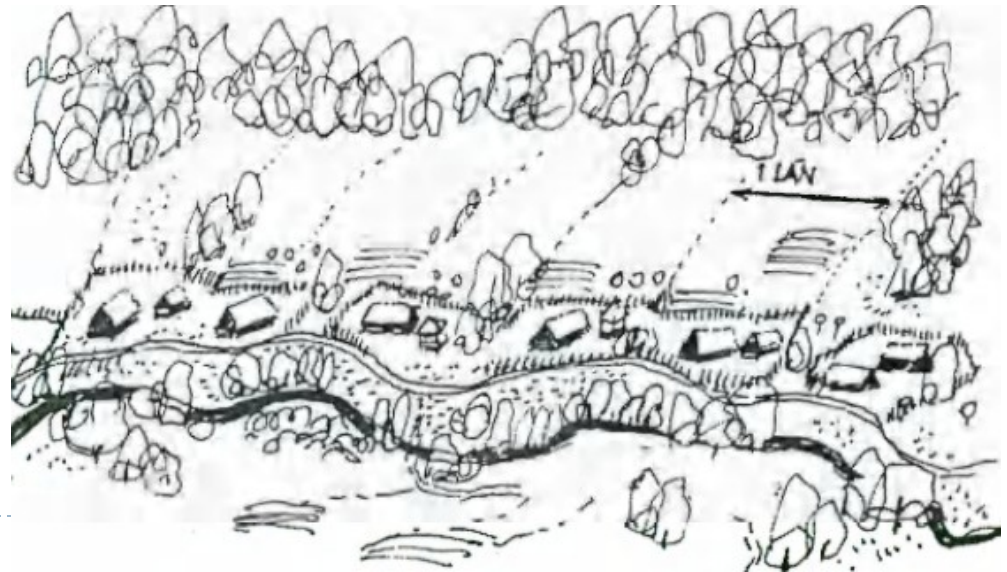
- ▶ Podlaha hliněná

Od 13. stol.

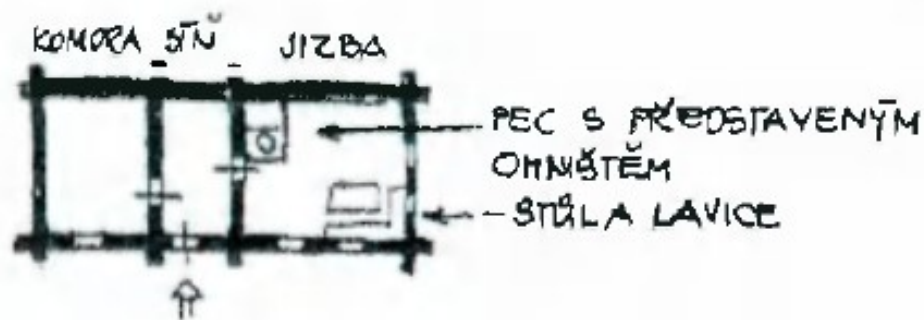
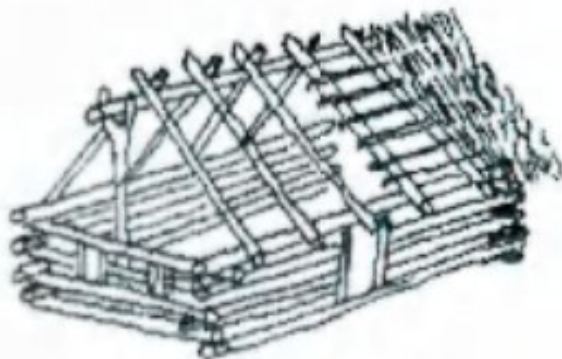
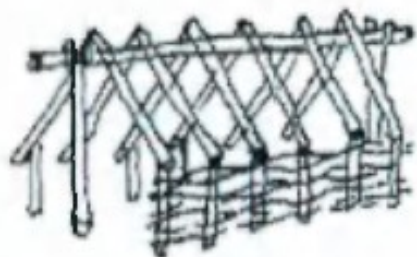

- ▶ Zakládány nové vesnice, města, kláštery, hrady
- ▶ Zhušťování stávajícího osídlení
- ▶ Osídlování nových zalesněných ploch
  - mýcení lesů → získávání nové půdy
  - „kolonizace hvozdů“
- ▶ „nedostatek místního obyvatelstva“
  - němečtí a vlámští kolonizátoři
- ▶ Lokátor (parcely – lány)
  - lánová ves
    - ▶ Nemá náves
    - ▶ Lán
      - ▶ 32 – 100 korců
      - ▶ 5 – 14 ha

Středověký venkovský dům

Od počátku 15. století

▶ Husitství

- ▶ Mělo přinést zlepšení situace poddaných na venkově
- ▶ Zpustošení velké části venkovského prostoru → zpřísněná vazba poddaných k půdě
  - ▶ Z důvodu obnovení zemědělské produkce

▶ Zájem o zvyšování hospodářských výnosů

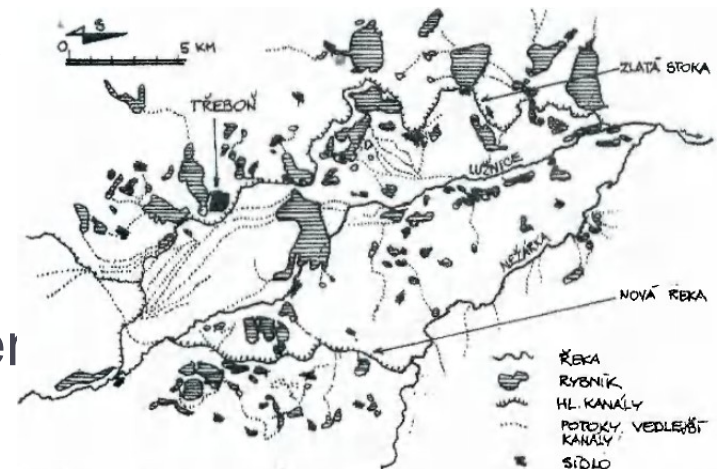
- ▶ Vznik velkostatků

▶ Kultivace krajiny – Jižní Čechy

- ▶ Rozvoj rybníkářství → chov ryb

▶ Zakládání

- ▶ Pivovarů, hamrů, skláren, papíren

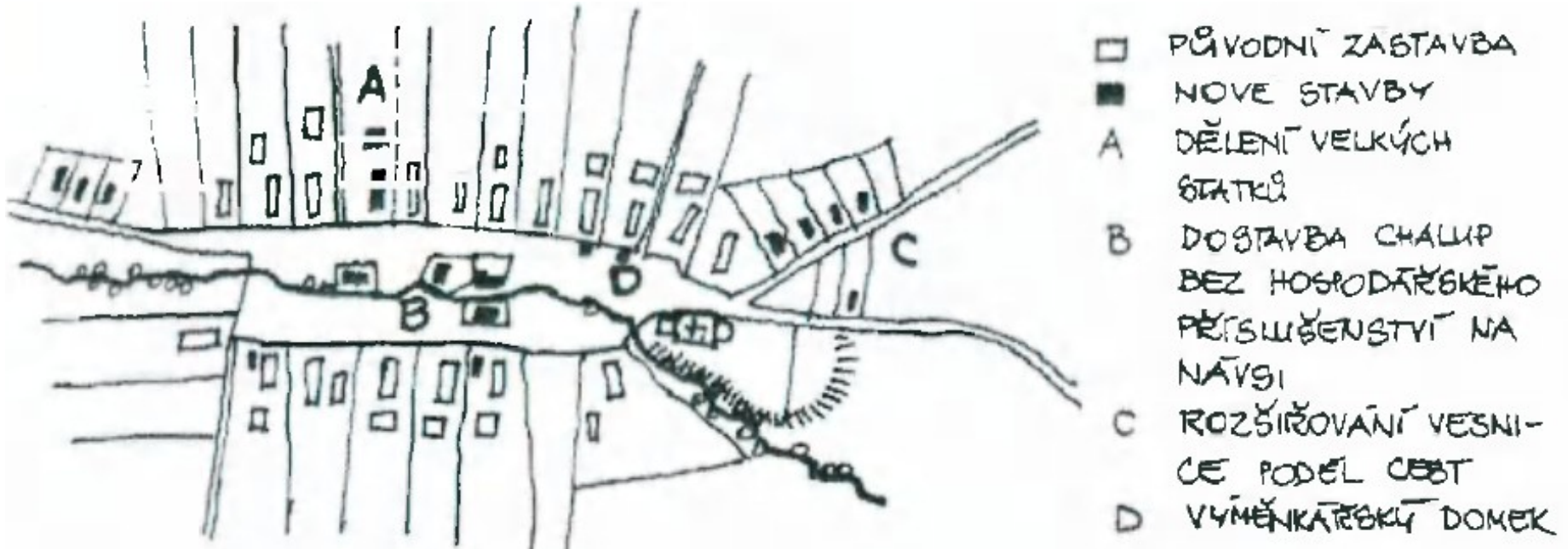
16. století

- ▶ Vodní hospodářství – splavnění k dopravě dřeva do měst
  - ▶ Labe, Vltava, Orlice
  - v některých oblastech úbytek lesů
  - vydávání lesních řádů
    - zákaz pastvy dobytka v lesích
    - zákaz těžby v lesích
- ▶ Růst vesnic
  - ▶ Podél cest
  - ▶ Venkovské domy (statky)
    - ▶ Na návsi
  - ▶ Rozrůstání chalup (chudší obyvatelstvo)

Rozrůstání vesnic v 16. století

- ▶ Dvouprostorové domy (pro chudší) – síň, jizba
- ▶ Výměnkářské domy
- ▶ Dvorce velkostatků
- ▶ Kovárny, mlýny

Kovářny

- ▶ Obvykle na obecní půdě
  - ▶ Na návsi nebo u silnice (cesty)
  - ▶ Před vchodem zastřešený pracovní prostor
  - ▶ Místo setkávání venkovanů

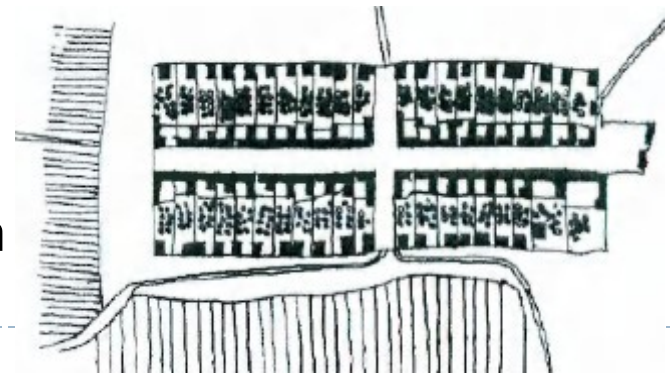

18. století - Marie Terezie

- ▶ 17. století – třicetiletá válka → zdecimování českého venkova
- ▶ → zvyšování rolních povinností → povstání
- ▶ F. A. Raab
  - ▶ Raabizace
    - ▶ *aboliční Raabovská soustava, Raabovký rolní svod*
    - ▶ Rozdělení neefektivních panských statků mezi poddané
    - ▶ Smluvená roční úplata
    - ▶ Zakládání nových vesnic
      - Geometrická přesnost nové venkovské zástavby
      - Čechy 128
      - Morava 117
  - ▶ Využívání půdy kontinuálně
    - ▶ Střídání píce, jetelovin, okopanin

Josef II.

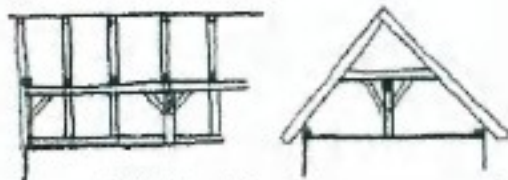
- ▶ zrušen jezuitský řád
- ▶ soudnictví je odděleno od správy
- ▶ vydány patenty
  - ▶ 1781 o zrušení nevolnictví
  - ▶ 1781 toleranční patent - povolení příslušnosti k dvojímu protestantskému vyznání
  - ▶ patent stanovující minimální rozlohu pozemku
  - ▶ 1792 tereziánsko-josefínský katastr
- ▶ Rozvoj venkovské shlukové zástavby

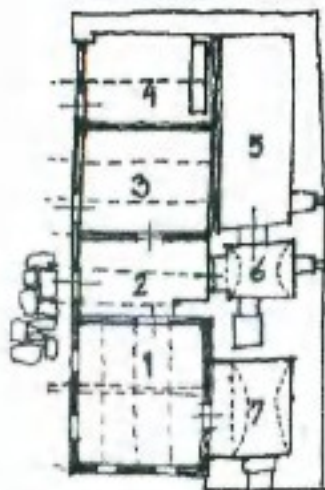
1 - OBYTNÉ STAVENÍ, 2 - CHLÉV, 3 - SÝP-
KA, 4 - STODOLA, 5 - NÁVES

Přestavba obytného domu

ČASTÉ ŘEŠENÍ KROVU - HAMBALKOVÁ
SOUSTAVA, HAMBALKY PODPÍRAJÍ STŘEDNÍ
VAZNICE NA SLoupCÍCH

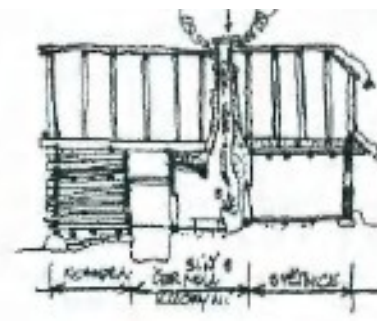
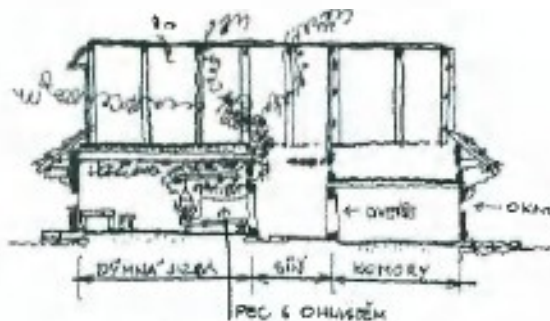

← SCHEMA ZMENY PŮDORYSU OBYTNEHO
STAVENÍ V 18. STOLETÍ - VZNIK 2. TRAK-
TU PŘÍSTAVBOU

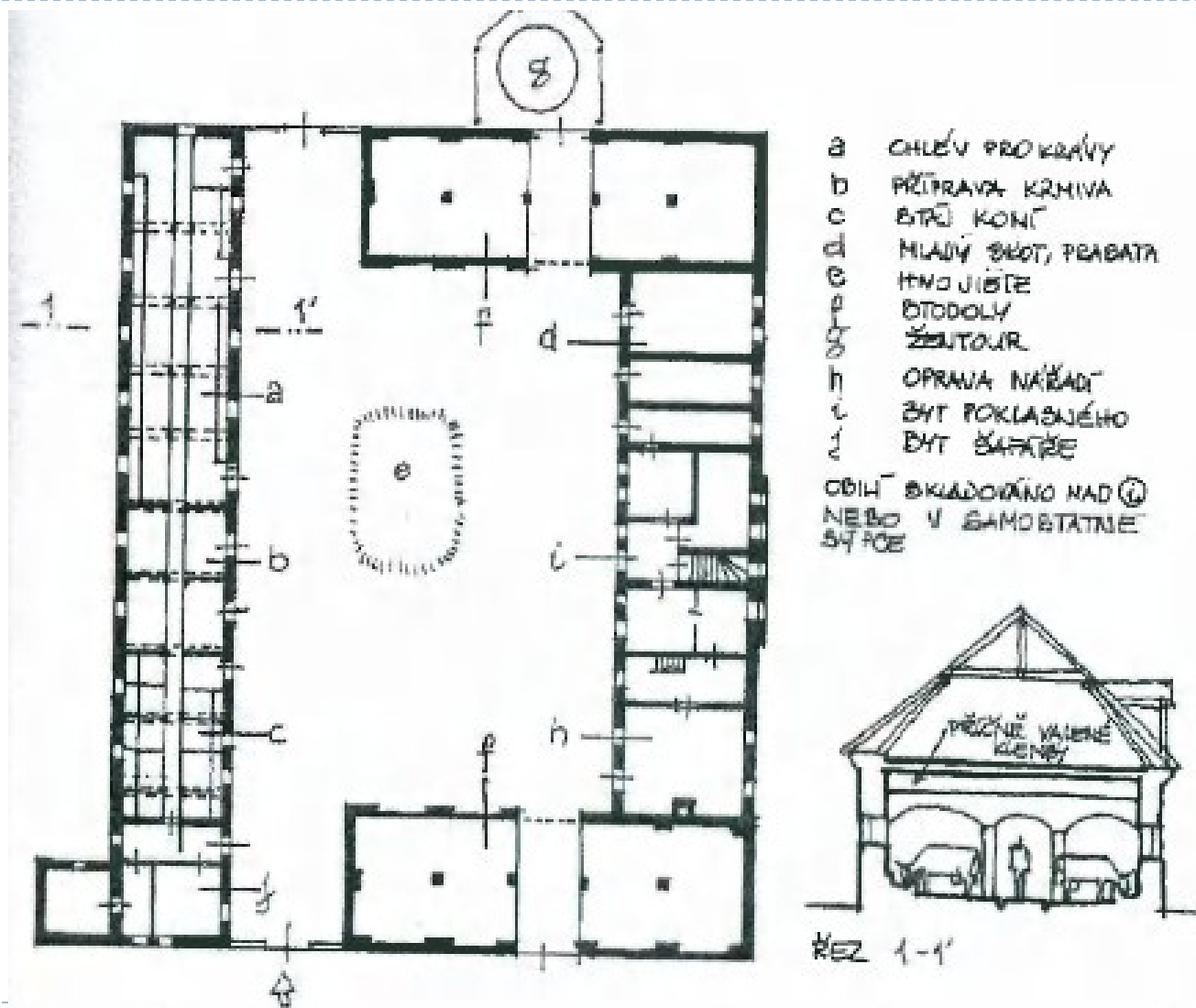
- 1 - JIZBA
- 2 - SÍŇ
- 3 - KOMBORA
- 4 - STAJ
- 5 - KOMBORA
- 6 - ČERNÁ KUCHYŇE
- 7 - SVĚTNIČKA

PODOBŇNÝCH A VARIANTNÝCH ŘEŠENÍ
JE CELÁ ŘADA.

- ▨ PŮVODNÍ DŘEVĚNÁ (POUCENÁ)
KONSTRUKCE
- KAMENÁ ZĚŇ
- - - STROPNÍ TRÁMY
- ⤵ KLEBY

Uspořádání panského dvora

Estetická úprava krajiny

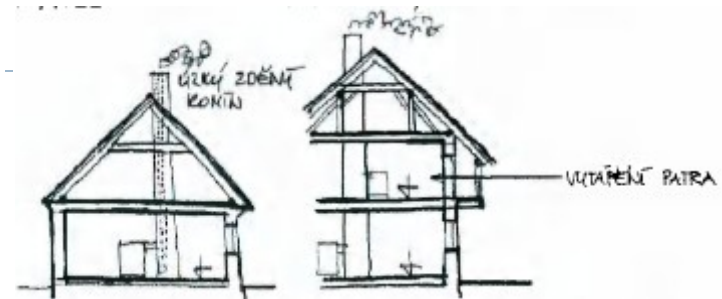
- ▶ Přestavba zámků
- ▶ Zámecké zahrady
- ▶ Krajinné celky
  - ▶ Vyhlídkové cesty
  - ▶ Okrasné aleje
  - ▶ Odpočinkové altány

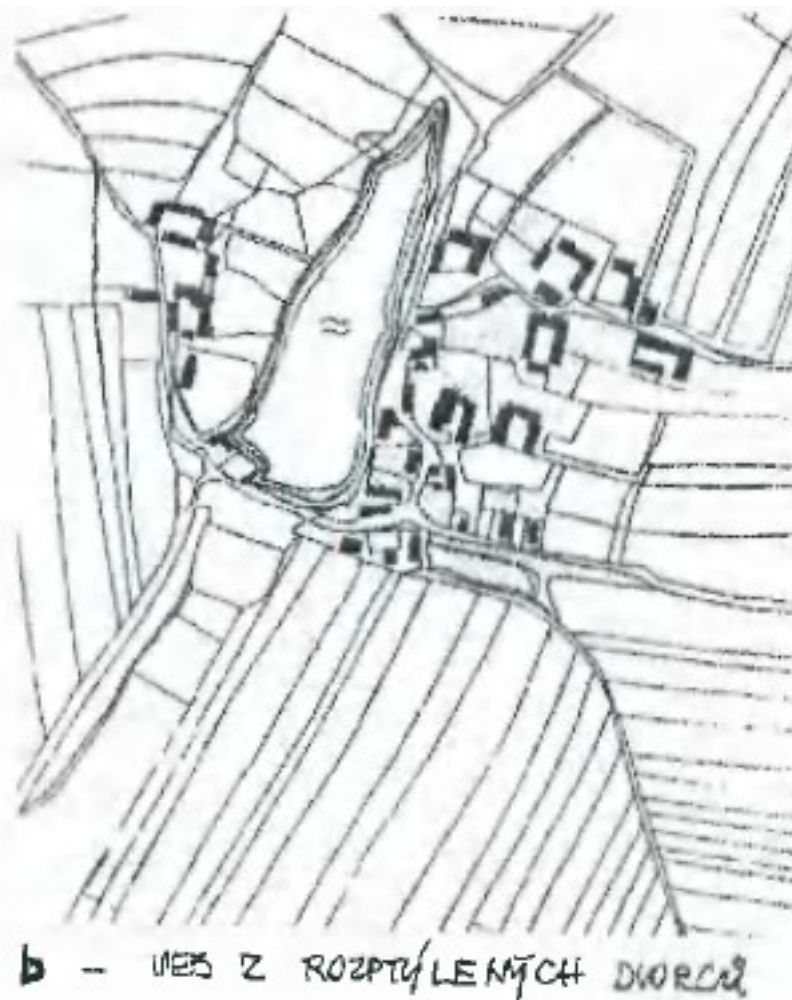
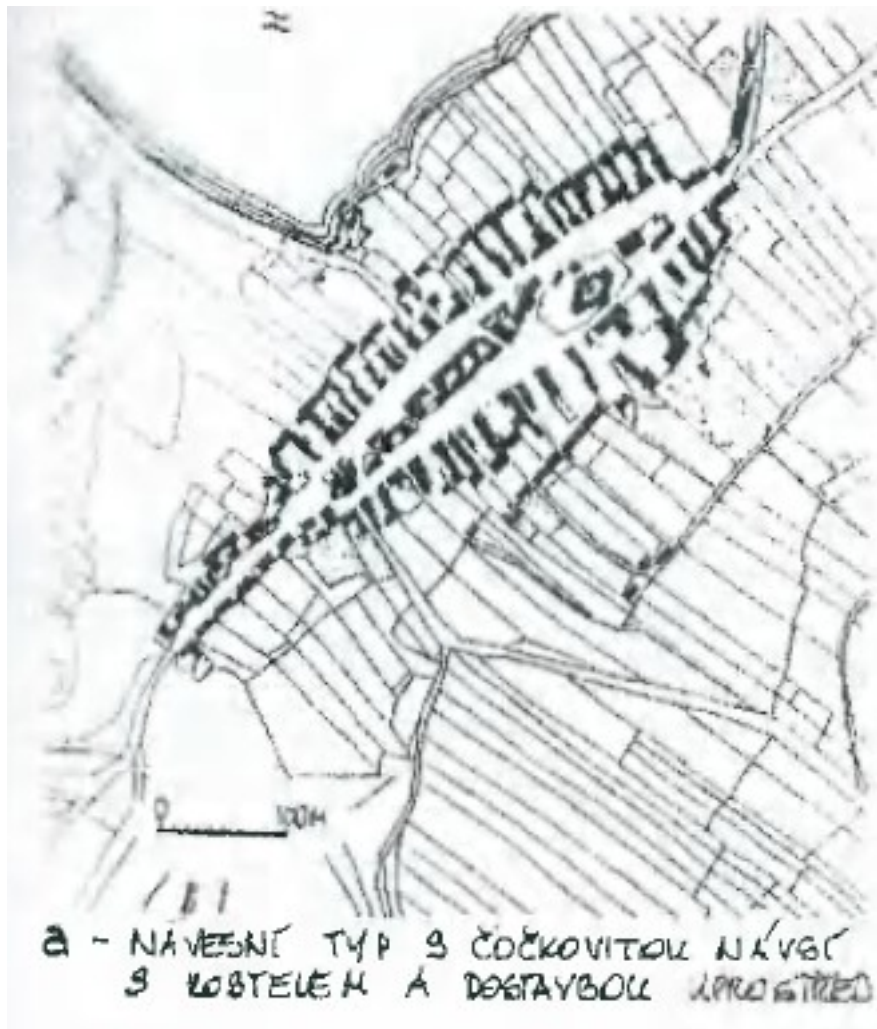
19. století

- ▶ Opuštění systému dýmné jizby
- ▶ Zděné konstrukce
  - ▶ Odvod kouře
  - ▶ Vytápění prostřednictvím kamen
  - ▶ Využití půdy (dosud silně zakouřené)
  - ▶ Možnost zvýšení budov do patra
- ▶ Štítová orientace → okapová
  - ▶ Štít směrem k návsi (ulici)
  - ▶ Obdélný tvar domu orientován do ulice
  - ▶ (vjezd do dvora průjezdem)

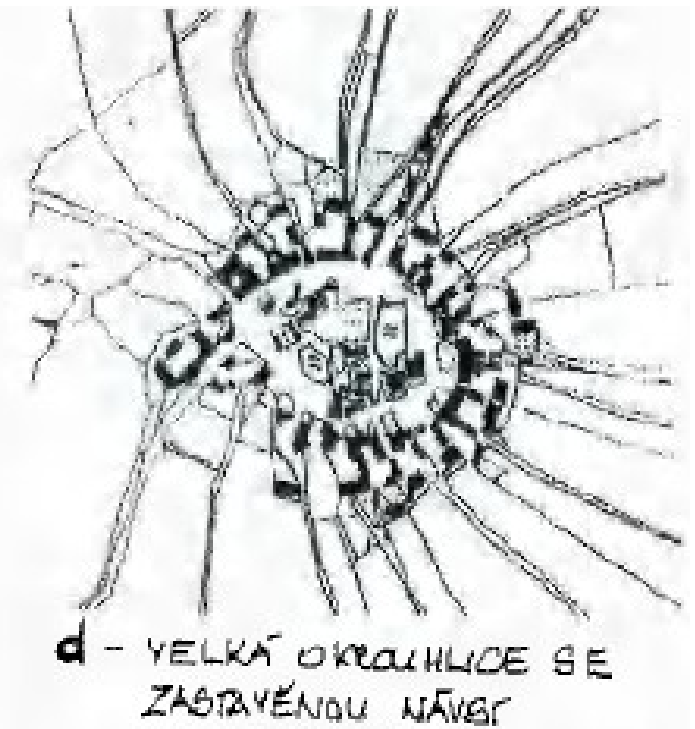
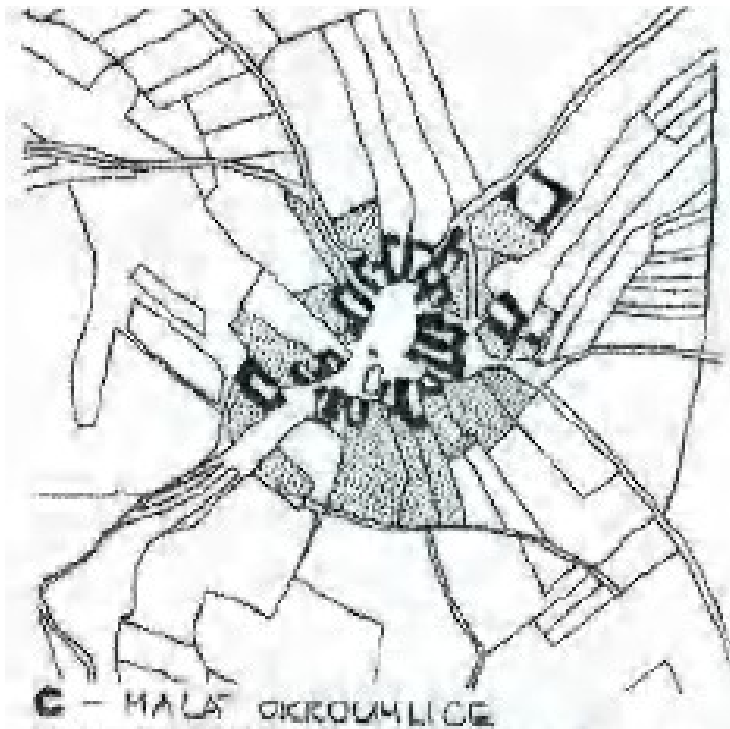

Urbanistické formy vesnic

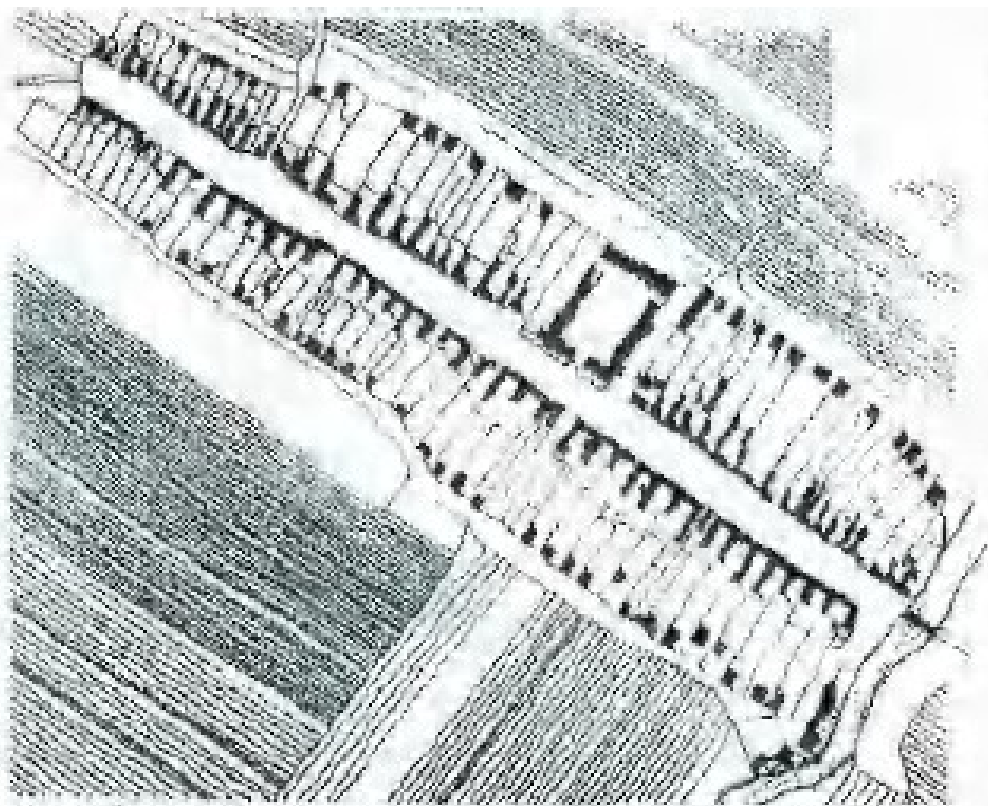
Urbanistické formy vesnic

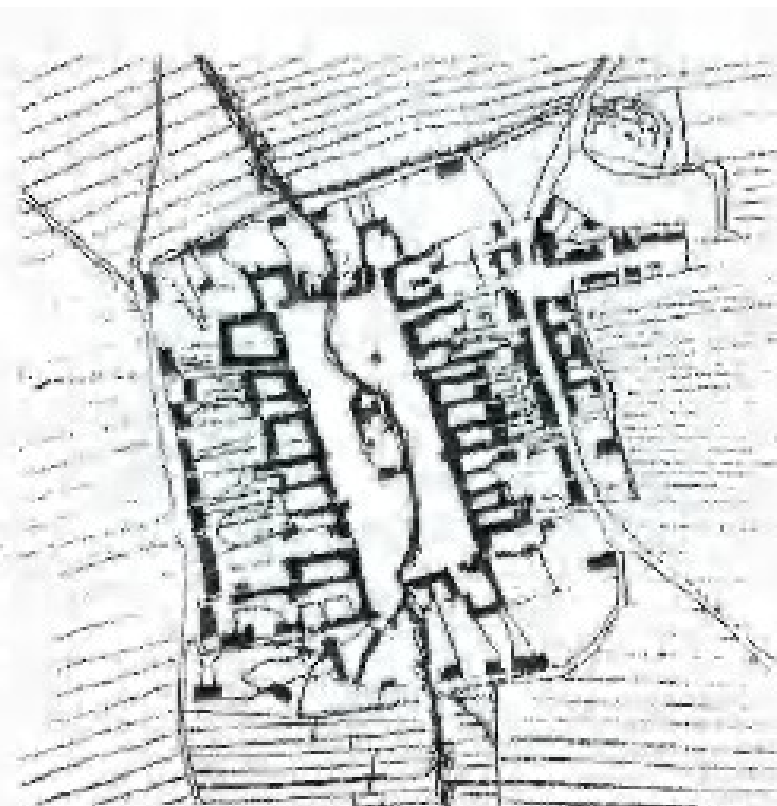

Urbanistické formy vesnic

e - ŠIROKÁ ULICOVKA S BANICKÝM DUBŘEM Uprostřed

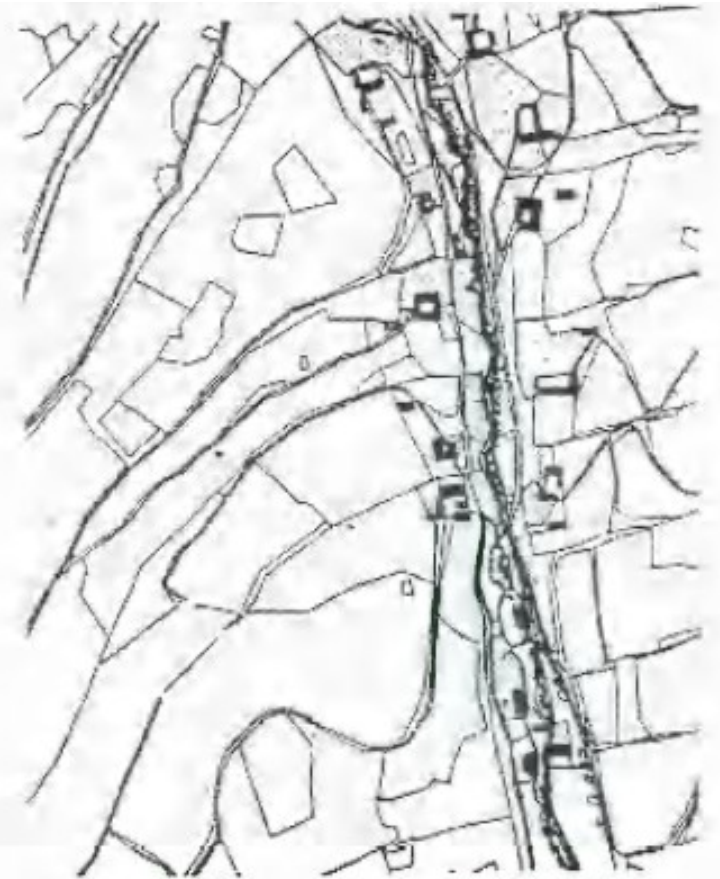
f - NÁVESNÍ TYP S PARALELNÍ ULICÍ A PROTEKAJÍCÍM POTOCEM

Urbanistické formy vesnic

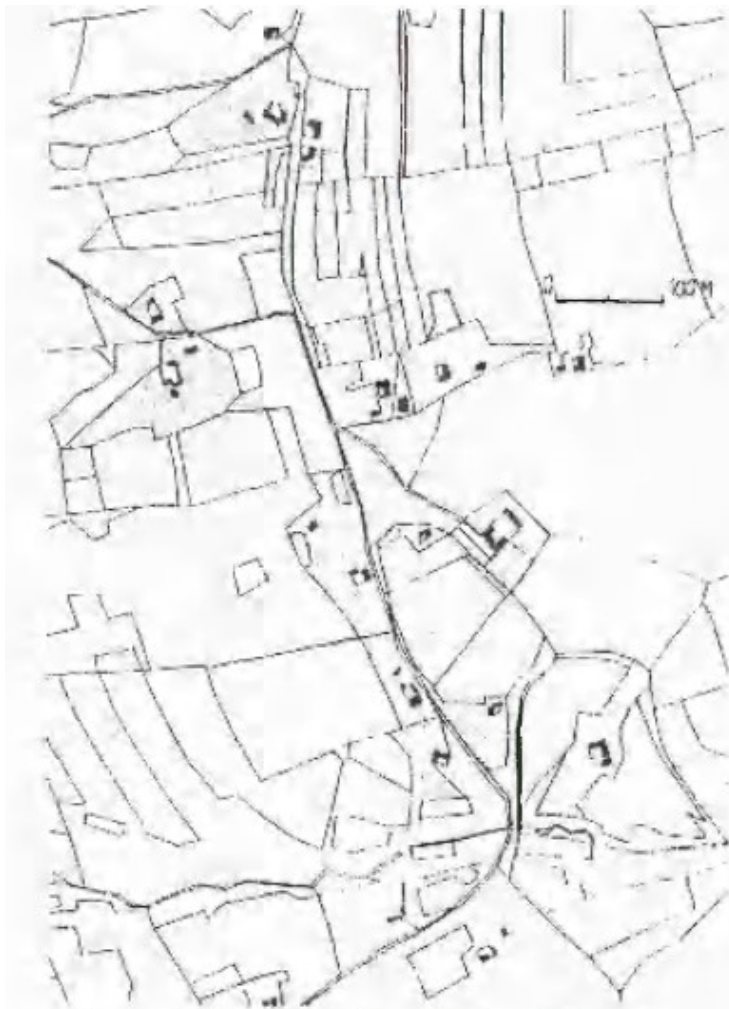

g - RABIZAČNÍ NÁVESNÍ TYP S DOSTAVBOU
A PRAVIDELNÝM ROZDĚLENÍM POZEMKŮ

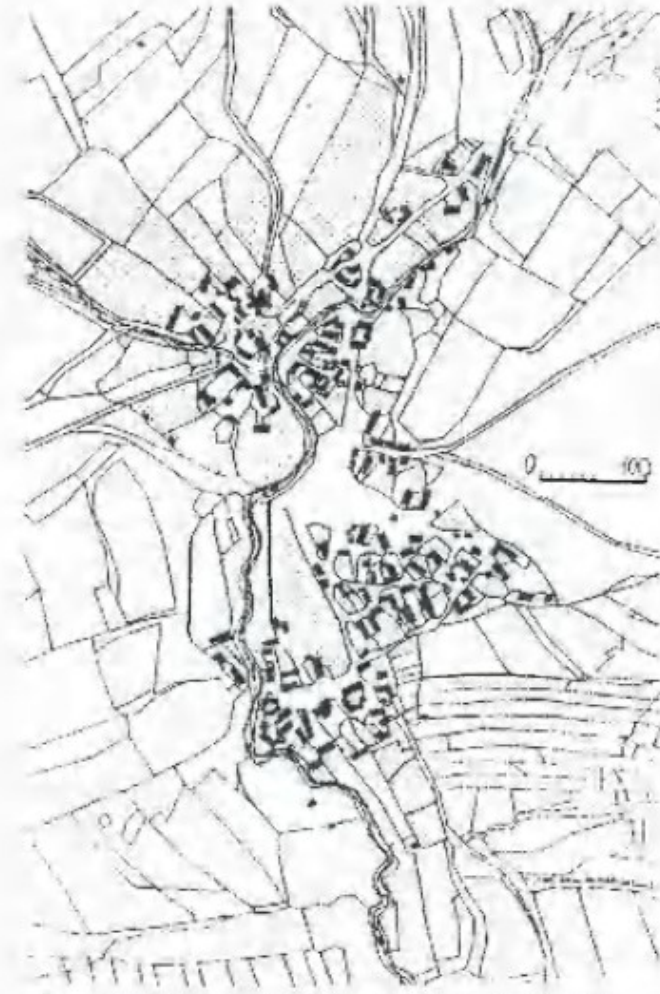

h - LÁNOVÁ ROZPTÝLENÁ VES
PODĚL SILNICE A POTOKA

Urbanistické formy vesnic

i - KOPANICE (HORSKÉ OSÍDLENÍ)

j - NEPRAVIDELNÁ SHLUKOVÁ VES

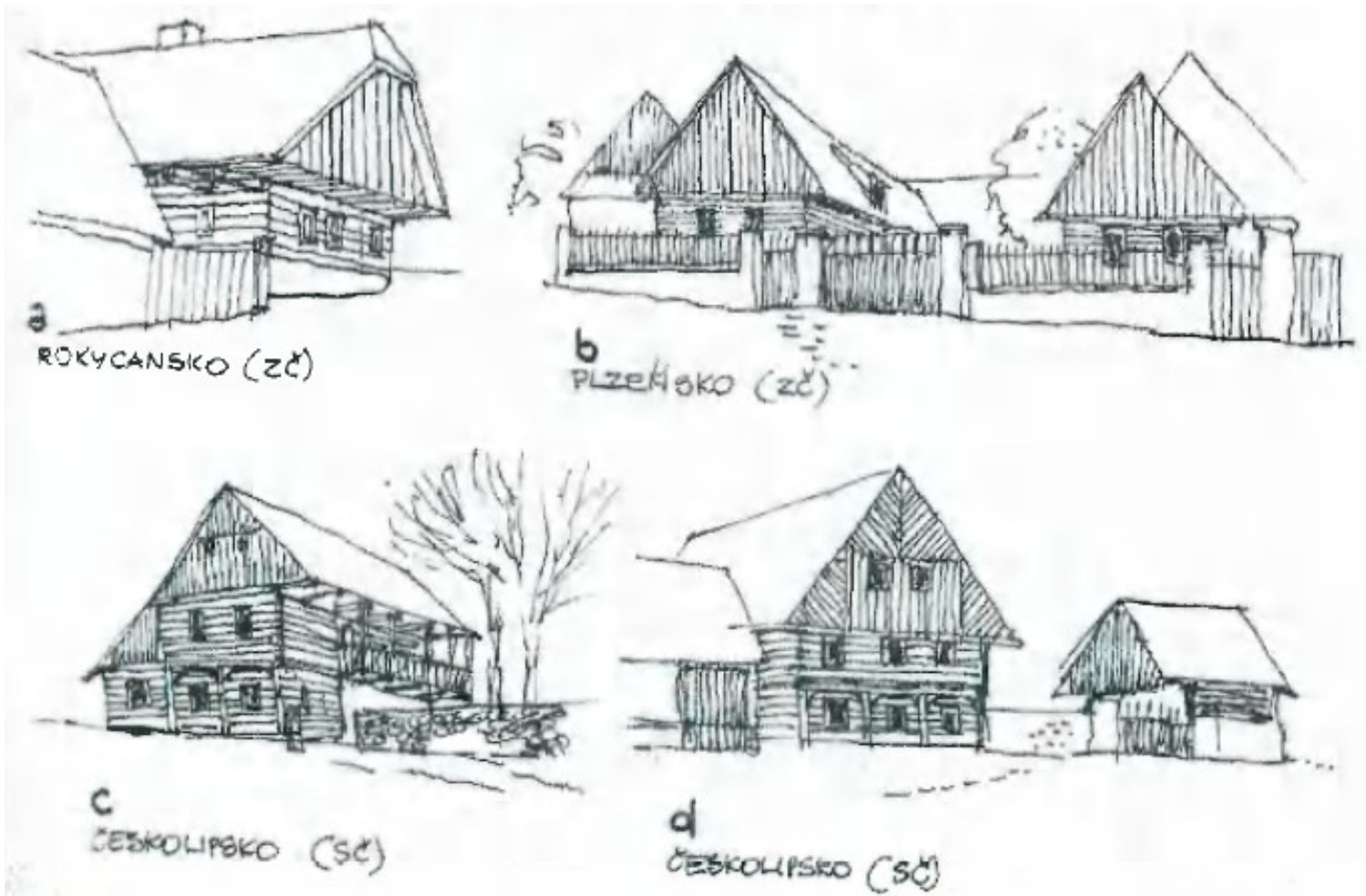
Rozložení lidové architektury

Roubené stavby

Roubené stavby

Zděné omítané stavby

Zděné omítané stavby

TŘEBÍČSKO (JM)

ČESKOBUDĚJOVICKO (JČ)

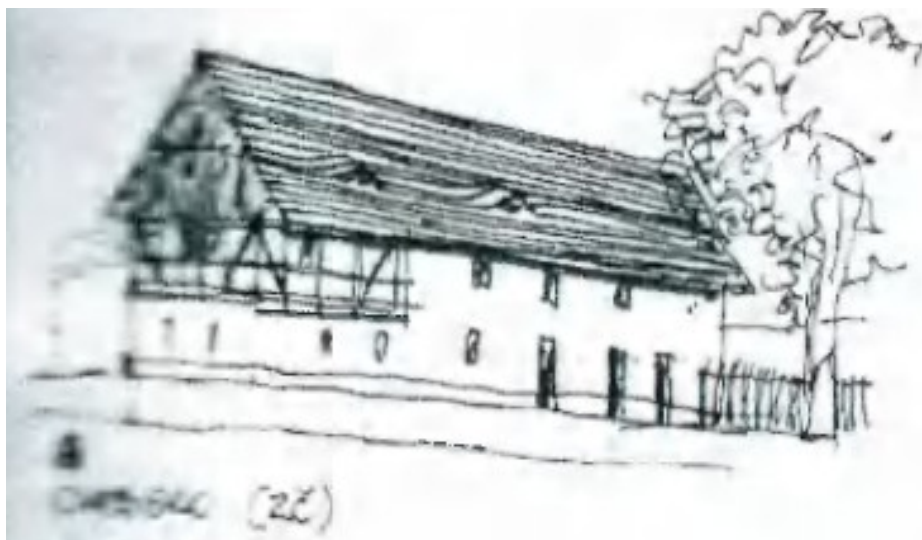
VOLYŇSKO (JČ) -- JIHOČESKÉ
BAROKO

POZNÁMKA VŠIMNĚTE SI PROPORCÍ
OKEN: VŮČ: ZDIVU - ZEDĚ PŘEVLADÁ!

Hrázděné stavby

Půda v 19. století

- ▶ Hospodářství

- ▶ 60 % > 5 ha
- ▶ 4 % < 20 ha

- ▶ 33 milionů parcel

- ▶ Průměrná velikost 0,25 ha

- ▶ Výstavba silnic, železnice (do roku 1880 téměř celá železniční síť)

- ▶ Klesá rozloha lesů

Přelom 19. a 20. století

- ▶ **Nové typy staveb potravinářského průmyslu**
  - ▶ Sila, pekárny, škrobárny, sladovny, rafinerie olejů

- ▶ **Vznik**
  - ▶ 143 cukrovarů
  - ▶ 665 pivovarů
    - ▶ Z toho 454 malých

20. století

- ▶ 2. světová válka
  - ▶ Odsun Němců
  - ▶ Cca 3 mil. obyvatel
- ▶ Po r. 1948
  - ▶ Předtím 12 tis. venkovských sídel
  - ▶ Kolektivizace
    - ▶ Družstevní objekty
  - ▶ Systém střediskových obcí
    - ▶ Koncentrace služeb do určitých obcí (a určitých objektů)

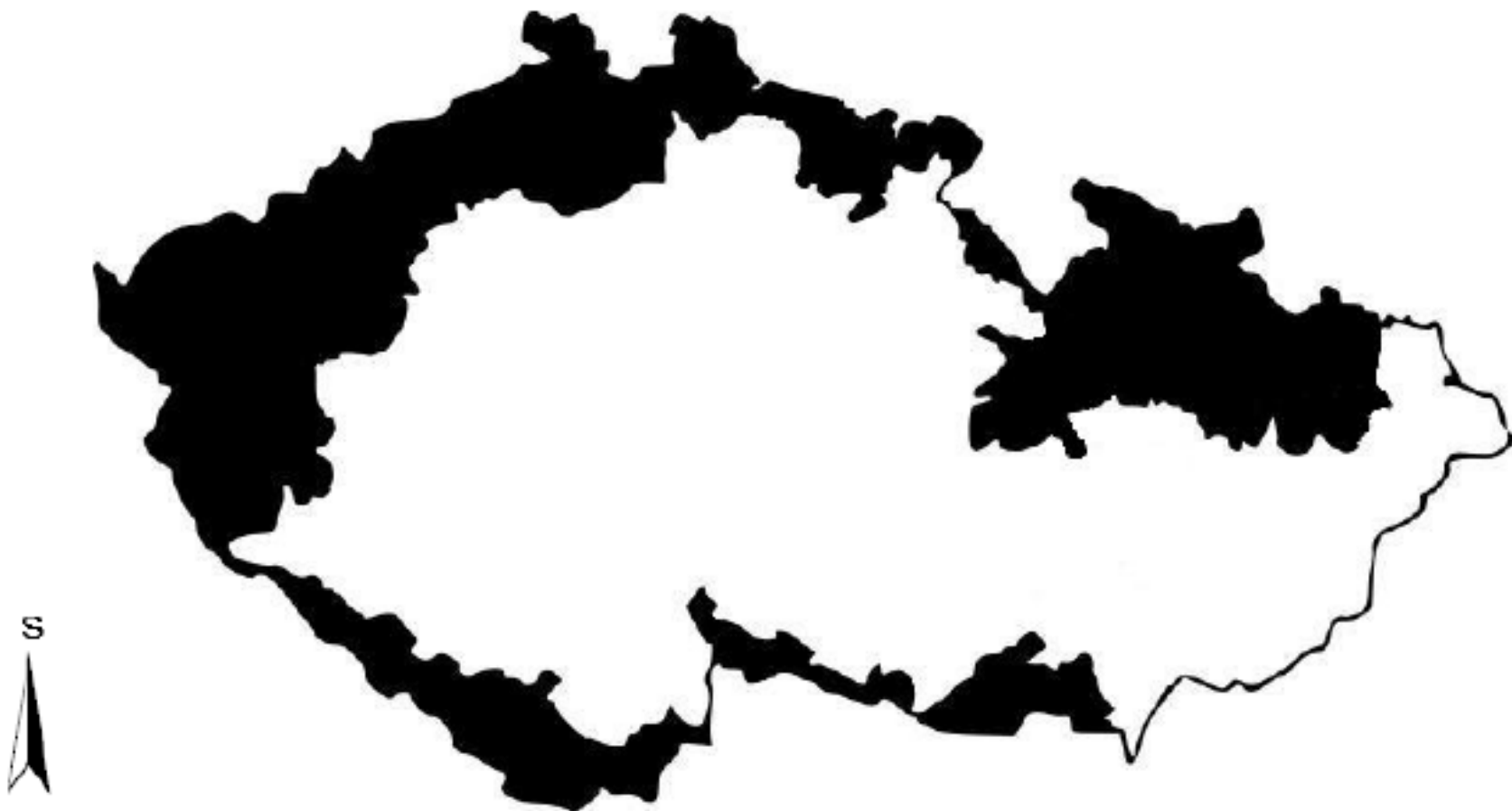
Vývoj počtu obcí

Velikostní kategorie obcí (dle počtu obyvatel)	rok								
	1921	1930	1950	1960	1970	1980	1991	2001	2011
Do 199	6 706	2 056	4 163	2 018	1 490	528	1 328	1 661	1 482
200 – 499		5 145	4 204	3 341	2 805	1 535	1 955	2041	2 021
500 – 999	2 820	2 635	1 825	1 876	1 794	1 345	1 224	1280	1 346
1 000 a více	1 891	1 932	1 267	1 491	1 422	1370	1 261	1 276	1 402
Celkem	11 417	11 768	11 459	8 726	7 511	4 778	5 768	6 258	6 251

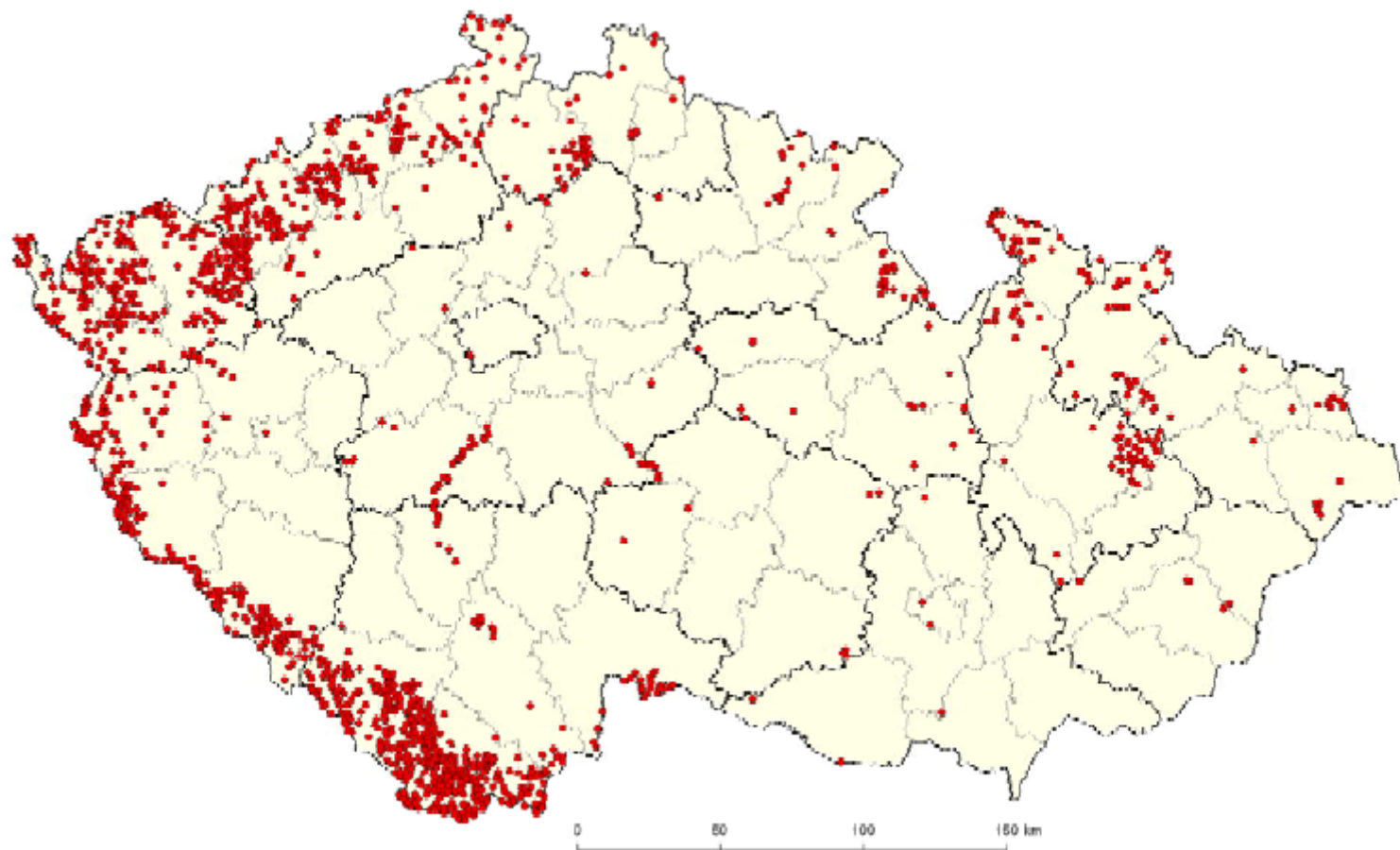
České pohraničí zasažené odsunem

Mapa zaniklých obcí a osad

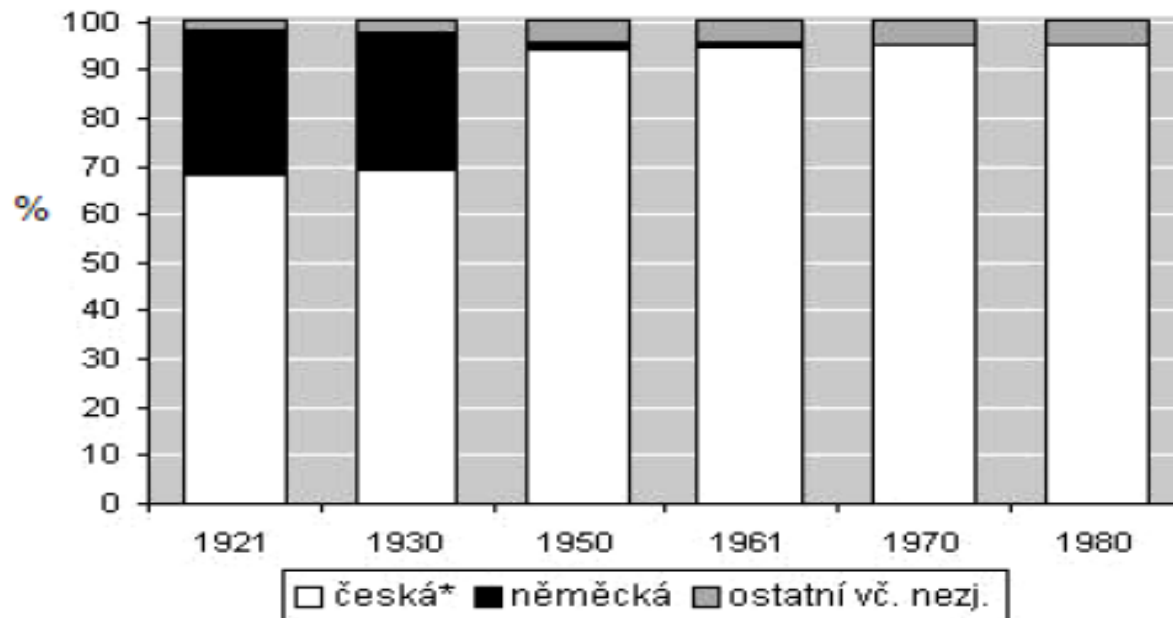

Počet odsunutých Němců

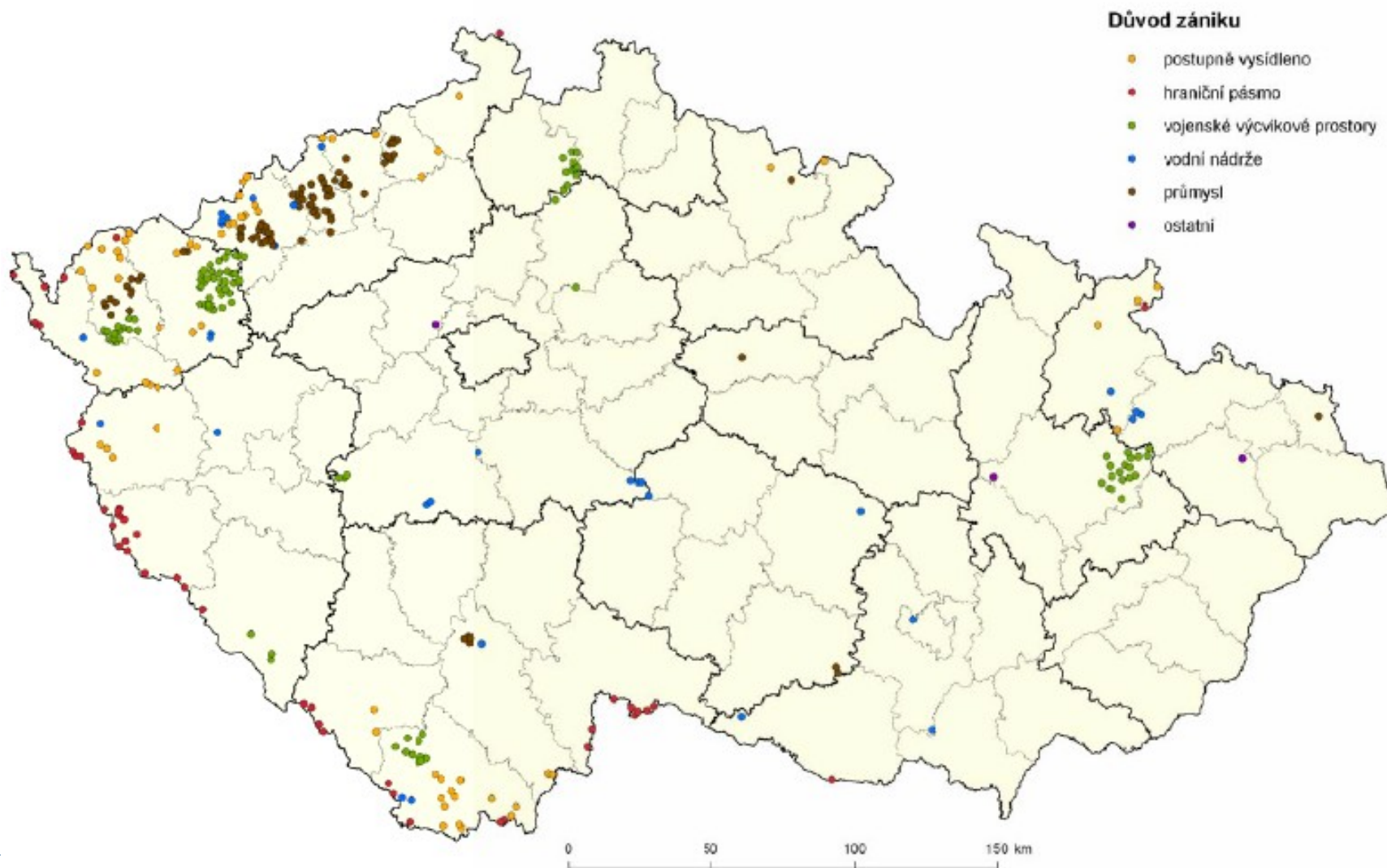
Národnostní složení

	ČSR celkem	ČR	SR
počet Němců v Československu k 1. 5. 1945	3 200 000	3 000 000	200 000
– útěk a neorganizovaný odsun v roce 1945	660 000	650 000	10 000
– organizovaný odsun v roce 1946	2 256 000	2 100 000	156 000
– dodatečný odsun v roce 1947	80 000		
počet Němců v Československu k 22. 5. 1947	204 000	180 000	24 000

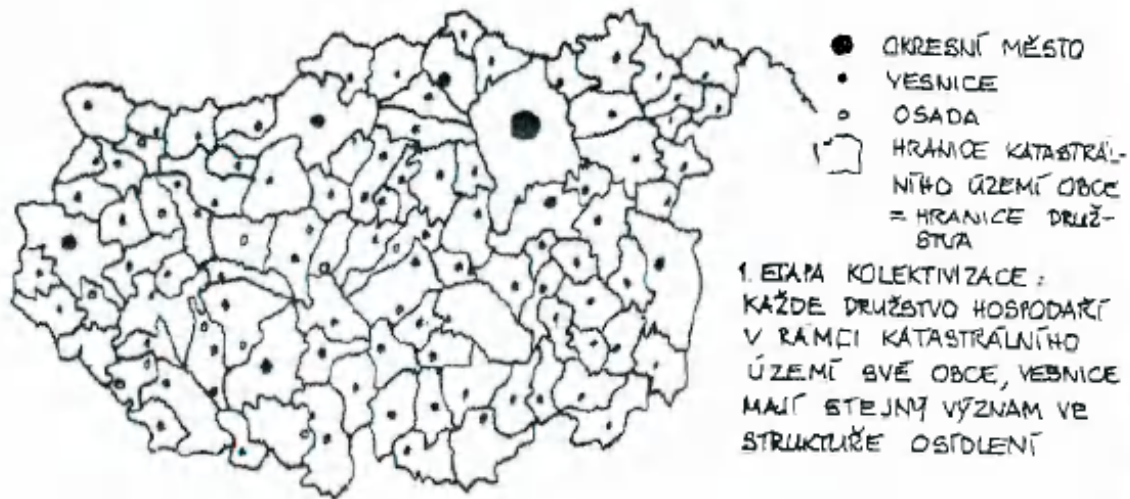

Důvody zániku obcí

Velikost zemědělských družstev – příklad okresu Chrudim

Střediskový systém

▶ středisková sídla

- ▶ střediska osídlení obvodního/oblastního významu (SOOV)
  - ▶ vzniklo jich 170 na celém území České socialistické republiky
- ▶ střediska osídlení místního významu (SOMV)
  - ▶ 1 029 sídel

▶ nestředisková sídla

- ▶ nestředisková sídla trvalého významu (NSTV)
- ▶ nestředisková sídla ostatní (NSO)

Počet obyvatel ve vybraných obcích Centra okresů – formální vs. faktická?

	1930	1950	2010
Aš (okr. Cheb)	28 916	12 484	13 412
Kraslice (okr. Sokolov)	22 310	7 383	7 074
Vejprty (okr. Chomutov)	12 222	4 788	3 299
Libavá (okr. Olomouc)*	12 008	5 063	1 130
Hradiště (okr. Karlovy Vary)*	14 498	3 601	606
Boletice (okr. Český Krumlov)*	6 493	877	274

rok 1961			rok 2010		
okresní město a jeho počet obyvatel	největší město v okrese a jeho počet obyvatel	rozdíl	okresní město a jeho počet obyvatel	největší město v okrese a jeho počet obyvatel	rozdíl
Bruntál (8 239)	Krnov (21 493)	13 254	Karviná (61 948)	Havířov (82 896)	20 948
Semily (7 081)	Turnov (12 270)	5 189	Bruntál (17 264)	Krnov (25 059)	7 795
Louny (12 537)	Žatec (15 661)	3 124	Semily (8 830)	Turnov (14 445)	5 615
Ústí nad Orlicí (11 634)	Česká Třebová (14 470)	2 836	Ústí nad Orlicí (14 565)	Česká Třebová (16 178)	1 613
Karviná (49 418)	Havířov (51 103)	1 685	Louny (18 796)	Žatec (19 324)	528
Prachatice (5 381)	Vimperk (6 073)	692			
Nymburk (12 585)	Poděbrady (13 162)	577			

Přelom 20. a 21. století

- ▶ Rozvoj zástavby v zázemí měst
  - ▶ Suburbie
  - ▶ Urban sprawl (sídelní kaše)
- ▶ Problém vymezení prostoru suburbií
  - ▶ Venkov?
  - ▶ Město?
- ▶ Kvalita suburbánní zástavby
  - ▶ Urbanistická
  - ▶ Architektonická

Počet nově vzniklých obcí

---

rok / roky	počet nově vzniklých obcí
1990	1 668
1991	329
1992	99
1993	34
1994 až 2001	28
2002 až 2011	- 9

Příklady hodnocení kulturně historického potenciálu – ÚUR (ORP)

0 až 870 bodů	A	B	C	Ostatní
Historické městské soubory	60	30		
Historické vesnické soubory	40	20		
Zámky	65	45	15	
Hrady, tvrze, zříceniny	60	45	15	
Křesťanské sakrální památky	60	45	15	
Židovské památky	60	45	15	
Vojenské památky	55	25		
Pietní památníky	50	20		
Technické památky	55	25	10	
Archeologické památky	40	20		
Historické podzemí				40
Muzea, galerie	50	25	10	
Muzea v přírodě, skanzeny	60	30		
Lázeňská místa	75	25		
Památka UNESCO				100
	730	400	80	140

▶ Význam

▶ A

- ▶ NKP
- ▶ Rezervace
- ▶ Národní význam

▶ B

- ▶ KP
- ▶ Zóna
- ▶ Oblastní význam

▶ C

- ▶ ostatní

Příklady hodnocení kulturně historického potenciálu – Rudová (POÚ)

Kategorie	Prvky
Krajina	<ul style="list-style-type: none"> • chráněné krajinné oblasti, národní parky; • maloplošná chráněná území; • lesoparky, parky, zahrady, aleje; • některé antropogenní geomorfologické tvary v krajině.
Místa	<ul style="list-style-type: none"> • památníky; • významná místa bez památníku; • hřbitovy; • zaniklá sídla a objekty.
Památky	<ul style="list-style-type: none"> • oficiální kulturní památky a památkově chráněná území; • památné stromy; • technické památky; • sakrální objekty.
Lidé	<ul style="list-style-type: none"> • pamětní desky; • pomníky; • umělecká díla.
Aktivity	<ul style="list-style-type: none"> • spolky a další sdružení; • kulturní akce; • řemeslné a výtvarné dílny, originální produkty.
Kulturní infrastruktura	<ul style="list-style-type: none"> • muzea; • galerie; • divadla; • kina; • kulturní domy a podobná zařízení; • knihovny; • naučné stezky.

▶ Význam

- ▶ Lokální
- ▶ Regionální
- ▶ Národní
- ▶ Evropský
- ▶ Světový

